

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 26ΗΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1970

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΛΕΩΝ. Θ. ΖΕΡΒΑ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΜΕΛΟΥΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.— **Ἡ Ἑλλάς ὡς οἰκουμενικὴ ἰδέα, ὑπὸ Ἰ. Ν. Θεοδωρακοπούλου ***.

Εἰς μίαν ἐξόχως κρίσιμον καμπὴν τῆς ἱστορικῆς παρουσίας τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν κόσμον ὁ Ἰσοκράτης συνέλαβε καὶ διετύπωσε μίαν μεγάλην ἰδέαν, ἴσως τὴν μόνην ἀληθινὴν καὶ αἰώνιαν, δηλαδὴ πράγματι μεγάλην ἰδέαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ἰσοκράτης εἰς τὸν τέταρτον αἰῶνα π.Χ. εἶπεν εἰς τὸν Πανηγυρικὸν του λόγον (50) τὰ ἑξῆς: «Καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκεν μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας».

Εἰς τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις, δηλαδὴ τὸ μεγαλύτερον πολιτικὸν δημιούργημα, ἀλλὰ καὶ τὸ τελειότερον ὄργανον ἱστορικῆς παρουσίας καὶ ἐπιβιώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἤρχισε κατ' οὐσίαν νὰ χάνῃ τὴν αὐτοτέλειαν καὶ αὐτονομίαν του, ἡ δὲ ἀπειλὴ ἐκ μέρους τῶν Περσῶν ἦτο πάλιν ἐπὶ θύραις, ὁ Ἰσοκράτης μὲ τὸ πολιτικὸν του αἰσθητήριον στρέφεται πρὸς τὸν Φίλιππον—ἡ δὲ ἐξέλιξις τῶν ἱστορικῶν πραγμάτων ἐδικαίωσε πλήρως τὸν Ἰσοκράτην—ἐνῶ ἐξ ἄλλου μὲ τὸ ἱστορικὸν του αἰσθητήριον προδιέγραψε τὴν μέλλουσαν πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διότι ὁ τολμηρὸς του λόγος «Ἑλληνες εἶναι οἱ τῆς ἡμετέρας παιδείας μετέχοντες» ἔγινεν ἐντὸς ὀλίγου ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ὁ μεγαλοφυῆς δημιουργὸς αὐτῆς τῆς πραγματικότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀκριβῶς Ἑλληνες ἦσαν ὅλοι οἱ μετέχοντες τῆς ἡμετέρας παιδείας. Ἡ ἀλεξαν-

---

* J. N. THEODORACPOULOS, Grèce, une idée œcuménique.

δρινή ἐποχὴ ἀπετέλεσε τὸν θρίαμβον τῆς μεγάλης αὐτῆς ιδέας τοῦ Ἰσοκράτους. Ποτὲ ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν εἶχε τόσην λάμψιν καὶ τόσην δόξαν. Ποτὲ ἄλλοτε ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα δὲν εἶχον τόσους φορεῖς. Καὶ οἱ φορεῖς αὐτοὶ ἦσαν διάφοροι λαοί, οἱ ὅποιοι ἐξ αἵματος μὲν δὲν ἦσαν Ἑλληνες, ἦσαν ὅμως Ἑλληνες κατὰ τὸ πνεῦμα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ψυχὴν. Ἀξίζει ν' ἀντιπαράβῃ κανεὶς ἐδῶ τὴν εὐγένειαν τῆς μεγάλης ιδέας τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς τὴν βαρβαρότητα τῶν φυλετικῶν διακρίσεων εἰς τὸν αἰῶνά μας. Ὁ πνευματικὸς ἐξελληνισμὸς τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπετέλεσε τὴν ἱστορικὴν βᾶσιν διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς Νέας Ρώμης, τοῦ Βυζαντίου. Καὶ κατὰ τὴν μακροαίωνα ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου ὁ λόγος τοῦ Ἰσοκράτους ἐξηκολούθει νὰ ἰσχύη. Καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο Ἑλληνες θεωροῦνται οἱ τῆς ἡμετέρας παιδείσεως μετέχοντες. Τὸ καταπληκτικὸν ὅμως εἶναι ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Ἰσοκράτους ἀκτινοβολεῖ ὡς ἰδέα καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, ὅποτε τὸ μόνον μέσον συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν ἀσχηματίστων εἰσέτι λαῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου εἶναι ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἀλλὰ καὶ πέρα αὐτοῦ τὰ κατ' ἰδίαν ἄτομα κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἴτε ἔμποροι ἦσαν εἴτε ἄλλα ἐπαγγέλματα ἤσκουν, ἐνῶ ἐξ αἵματος δὲν ἦσαν Ἑλληνες, ἐρωτώμενα τί εἶναι, ἐκαυχῶντο νὰ ἀπαντοῦν ὅτι εἶναι Ἑλληνες. Ἔτσι οἱ ὀλίγοι ἀριθμητικῶς ἐξ αἵματος Ἑλληνες ἐκυκλοφόρουν εἰς τὸν εὐρύτατον χῶρον τῶν πνευματικῶς Συνελλήνων. Ἔτσι ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα μετεβλήθησαν εἰρηρικῶς εἰς πραγματικὰς ἀσπίδας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ αὐτὰ μὲν συνέβαινον εἰς τὴν Ἀνατολὴν σχεδὸν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Εἰς τὴν Δύσιν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τρεῖς στάδια τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, τὸ ρωμαϊκόν, τὸ μεσαιωνικὸν καὶ τὸ ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Τί ἔγινε μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ μέγα θέμα, τὸ ὁποῖον θὰ θέσωμεν ἐνώπιον τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἐνώπιον τοῦ ἔθνους μὲ τὴν παροῦσαν ἀνακοίνωσιν. Κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν στάδιον συνέβη ὅ,τι ἀκριβῶς εἶχε φοβηθῆ ὁ Κάτων. Ὁ Κάτων εἶχεν εἶπει, ὅτι «ἂν οἱ Ἑλληνες κατορθώσουν νὰ μᾶς μεταδώσουν τὴν φιλολογίαν των, θὰ καταστρέψουν δι' ἡμᾶς τὰ πάντα». Καὶ πράγματι οἱ Ἑλληνες κατόρθωσαν νὰ μεταδώσουν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, κατόρθωσαν νὰ μεταβάλλουν εἰς πραγματικότητα τὴν μεγάλην ιδέαν τοῦ Ἰσοκράτους. Ἀκόμη κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα μ. Χ. ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὠμιλεῖτο εἰς τὴν Ρώμην ὡς γλῶσσα διεθνῆς, καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν Ρώμην ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς δυτικῆς Μεσογείου. Πᾶς Ἑλληνας, μὴ γνωρίζων λατινικά, ἠδύνατο, ἐρχόμενος εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, νὰ συνεννοεῖται διὰ τῆς μητρικῆς του γλώσσης μὲ τοὺς ἐντοπίους. Ἄς σημειωθῆ ὅτι ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Καρχη-

δόμος, όπου ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη ὁ Αὐγουστῖνος, τὰ ἑλληνικὰ ἐθεωροῦντο ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον μορφώσεως. Τοῦτο τὸ μανθάνομεν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Αὐγουστῖνον, ὁ ὁποῖος εἰς τὰς Ἑξομολογήσεις του λέγει, ὅτι ἐνωρὶς οἱ γονεῖς του τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ μάθῃ ἑλληνικά. Τὸ καθεστὼς τοῦτο κατελύθη μὲ τὴν κάθοδον τῶν βαρβάρων καὶ τὴν κατάρρευσιν τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ὁπότε ἀρχίζει τὸ δεύτερον στάδιον τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ βάρβαροι ἐμμέσως μόνον ἀπέκτησαν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ δυτικοῦ Μεσαίωνος εἰκόνα περὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ των, δηλαδὴ διὰ μέσου τῶν κατακτηθέντων Ρωμαίων. Ὁ Nietzsche λέγει, ὅτι ὑπῆρξε μεγάλη ἀτυχία διὰ τοὺς εὐρωπαϊκούς λαοὺς ὅτι ἐγνώρισαν τοὺς Ἑλληνας διὰ μέσου τῶν Ρωμαίων. Ἄλλη θὰ ἦτο ἡ Εὐρώπη, ἂν οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ ἐγνώριζον ἀπ' εὐθείας τοὺς Ἑλληνας. Πόσον ἀληθὴς εἶναι ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Nietzsche φαίνεται ἀπὸ τὸ τί ἔγινε μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν εἰς τὴν Δύσιν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Πάντως μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως ἦσαν ἐλάχιστα ἑλληνικὰ κείμενα γνωστὰ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἀραβες ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ σπουδάσει τὸν Ἀριστοτέλη, καὶ ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν μετάφρασιν ἐγνώρισαν τὸν Σταγειρίτην φιλόσοφον οἱ μεσαιωνικοὶ φιλόσοφοι τῆς Δύσεως. Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν ἐδῶ ὅτι καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀριστοτελικὸς φιλόσοφος τοῦ δυτικοῦ Μεσαίωνος, Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης ἐγνώρισε καὶ ἐσπούδασε τὸν Ἀριστοτέλη ἀπὸ ἀραβικὴν μετάφρασιν. Ἡ Ἀναγέννησις ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τὰ ἑλληνικὰ κείμενα, εἰς αὐτὸ δὲ συνετέλεσαν τὰ μέγιστα καὶ οἱ φυγάδες λόγιοι τοῦ Βυζαντίου, οἱ ὁποῖοι καὶ πρὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ μετὰ τὴν Ἀλωσιν κατέφυγον εἰς Ἰταλίαν. Τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο ἔχει συχνὰ παρερμηνευθῆ ἀπὸ πολλοὺς ἡμετέρους λογίους καὶ ἱστορικούς. Ἡ Ἀναγέννησις δὲν ὀφείλεται εἰς τοὺς λογίους τοῦ Βυζαντίου ἀλλὰ εἶχεν ἀρχίσει πολὺ πρὶν πέσει τὸ Βυζάντιον. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν ἐδῶ ἐν μόνον γεγονός, ὅτι ὁ μεγαλύτερος ἄνθρωπος τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁ Leonardo da Vinci, ἐγεννήθη τὸ 1452. Τοῦτο σημαίνει ὅτι εἶχε προηγηθῆ ἡ ὅλη πνευματικὴ καὶ ἱστορικὴ προεργασία καὶ διαδικασία διὰ νὰ γεννηθῆ ἡ μεγαλοφυΐα τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὅπωςδήποτε μὲ τὸ μέγα γεγονός τῆς Ἀναγεννήσεως, γεγονός κατ' ἔξοχὴν καὶ ἀποκλειστικὸν τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ, ὁ λόγος τοῦ Ἰσοκράτους «Ἑλληνες εἶναι οἱ τῆς ἡμετέρας παιδείσεως μετέχοντες» γίνεται ἐκ νέου πραγματικότης, ἡ ὁποία καλύπτει σιγὰ - σιγὰ ὅλον τὸν χῶρον τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ τῆς ἡμετέρας παιδείσεως μετέχοντες εἶναι τώρα πνεύματα ἐξαιρέτα μεταξὺ τῶν νέων λαῶν τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι θέτουν τὰς βάσεις διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν μέχρι τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία θεωροῦνται

ὡς τὸ ἀπαραίτητον στοιχεῖον παιδείσεως παντὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ ἧς μάλιστα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰσῆχθησαν ὡς ἐπίσημον μάθημα εἰς τὰ γυμνάσια τῶν κρατῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ ἑλληνικὴ παιδεία γενικεύεται καὶ ἀπλώνεται εἰς εὐρύτατα στρώματα τῶν λαῶν αὐτῶν. Γυμνάσια καὶ Πανεπιστήμια κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα καὶ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ἔχουν ἑκατοντάδας χιλιάδων τροφίμων τῆς ἑλληνικῆς παιδείσεως, ἡ δὲ ἀναγεννηθεῖσα ἐν τῷ μεταξὺ Ἑλλάς, ἀν καὶ μικρὰ καὶ πτωχὴ, εἶχε τὸ μέγα προνόμιον νὰ διαθέτῃ ἑκατοντάδας χιλιάδων πρέσβειων εἰς ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον. Κανεὶς ἄλλος λαὸς δὲν εἶχε τὸ προνόμιον τοῦτο, ἐκτὸς τῶν Ῥωμαίων—τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα ἐκαλλιεργεῖτο παραλλήλως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν—, οἱ ὅποιοι ὅμως δὲν ὑπῆρχον πλέον ὡς λαός. εἶναι περιττὸν νὰ τονίσω τί ὀφείλει ἡ Ἑλλάς εἰς τοὺς φιλέλληνας ἢ, ὅπως εἶπα πρὶν, εἰς τοὺς Συνέλληνας, διότι τοῦτο εἶναι γνωστόν. Ἡ οἰκουμενικὴ καὶ κοσμοϊστορικὴ παρουσία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐκορυφώθη κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν. Ἡ Ἑλλάς ὡς οἰκουμενικὴ ἰδέα εἶχε νικήσει τὴν μικρὰν καὶ ἀσήμαντον φυσικὴν τῆς παρουσίαν μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξὺ ἔχουν κατακτήσει τοὺς ὠκεανούς καὶ τὰς ὑπερποντίους χώρας καὶ οἱ ὅποιοι, καὶ ὡς πληθυσμοί, ἔχουν μεταβληθῆ διὰ τῆς βιομηχανίας, τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης εἰς μεγάλους ὄγκους. Ἐπίσης καὶ ἄλλοι παλαιοὶ καὶ νέοι λαοὶ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς Εὐρώπης, αἱ ὅποια σὺν τῷ χρόνῳ γενικεύονται, συγκροτοῦνται εἰς πρωτοφανεῖς διὰ τὴν ἱστορίαν ὄγκους πληθυσμοῦ.

Τί ἔχει ὅμως συμβῆ ὡς πρὸς τὴν οἰκουμενικότητα τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ; Ποία εἶναι σήμερον ἡ θέσις «τῆς ἡμετέρας παιδείσεως» εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης ; Μὲ τὴν ἐπικράτησιν τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς βιομηχανίας, καὶ ἐν γένει μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος, συνετελέσθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἰδίως ἔτη μία κρισιμοτάτη στροφὴ τόσον διὰ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ὅσον καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ἡ οἰκουμενικότης τοῦ πνεύματος περιορίζεται τὰ μέγιστα. Ποῦ ἔγκειται ἡ στροφὴ αὕτη ; Καὶ πῶς ἐκφράζεται διὰ τῶν πραγμάτων ; Ἡ στροφὴ αὕτη ἔγκειται εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὸ κλασσικὸν πνεῦμα καὶ ἐκφράζεται μὲ τὸν περιορισμὸν ἢ καὶ τὴν ἔξ ὀλοκλήρου κατάργησιν τῆς διδασκαλίας τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὰ γυμνάσια τῶν δυτικῶν λαῶν. Ἀναφέρω μόνον ἓν παράδειγμα, εἰλημμένον ἀπὸ λαόν, ὁ ὁποῖος ἐκαλλιέργησε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀφειδῶς. Μεταξὺ τῶν 42 γυμνασίων, ποὺ ὑπάρχουν σήμερον εἰς τὸ Δυτικὸν Βερολίνον, μόνον ἓν ὑπάρχει, ὅπου διδάσκονται τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ κατακλυσμιαίου γεγονότος, καὶ μάλιστα διὰ πρώτην φοράν, ὡς πρὸς τὴν τύχην τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἦδη

τόρα μεταξύ τῶν τροφίμων τῶν Πανεπιστημίων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης συναντᾶ κανεὶς ἐλαχίστους μόνον σπουδαστάς, οἱ ὅποιοι γνωρίζουν ἑλληνικά. Ἐπιπλέον καὶ μεταξύ τῶν τροφίμων τῶν φιλοσοφικῶν Σχολῶν τῶν Πανεπιστημίων συναντᾶ ἐλαχίστους σπουδαστάς γνωρίζοντας ἑλληνικά. Ἄλλοτε φοιτηταὶ τῆς Φιλοσοφίας χωρὶς γινῶσιν τῶν ἑλληνικῶν ἤτο κάτι τὸ ἀδιανόητον. Σήμερον τοῦτο εἶναι κανὼν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, ἀπὸ τὴν ὑποχώρησιν ἢ καὶ τὴν πλήρη ἐξαφάνισιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τὸ πρόγραμμα διδασκαλίας τῶν γυμνασίων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, οἱ ἀμέσως ζημιούμενοι εἶναι οἱ ἴδιοι οἱ λαοί. Ἐμμέσως ὁμως ζημιοῦται καὶ ἡ Ἑλλάς, διότι περιορίζεται οὕτω τὰ μέγιστα ἢ ἀκτινοβολία τοῦ πνεύματός της καὶ ἡ Ἑλλάς ὡς οἰκουμενικὴ ἰδέα ὑποχωρεῖ ἢ καὶ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῶν λαῶν αὐτῶν.

Τὸ ἐρώτημα εἶναι : τί εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ; πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀντιμετωπισθῇ αὐτὴ ἡ κατάστασις ; Πρῶτον πρέπει ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν πλάνην νὰ ταυτίζωμεν τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν γεωγραφικὴν της παρουσίαν. Πρέπει δεῦτερον ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν πλάνην νὰ ταυτίζωμεν τὴν Ἑλλάδα μὲ ὀρισμένας πολιτικὰς καταστάσεις. Οὐδεὶς ἔχει τὸ ἠθικὸν δικαίωμα νὰ πράττῃ τοῦτο. Ἡ Ἑλλάς — τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ συνειδητὸν εἰς ὅλους — εἶναι πνευματικὸν μέγεθος οἰκουμενικῶν διαστάσεων. Ὡς οἰκουμενικὴ ἰδέα ἡ Ἑλλάς θέτει εἰς ἡμᾶς μόνον χρέη καὶ ὄχι δικαιώματα. Οὐδὲν δικαίωμα ἔχομεν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ὡς οἰκουμενικῆς ἰδέας, μόνον χρέη ἔχομεν. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν συνείδησιν τοῦ χρέους εἶναι δυνατόν νὰ ἐνεργήσωμεν καὶ νὰ δράσωμεν. Ἐνας τρόπος δράσεως, νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ εἶναι τὸ σύστημα τῶν ὑποτροφιῶν εἰς ξένους. Ἡ Ἑλλάς δύναται καὶ πρέπει νὰ ἔχῃ ὑποτρόφους τοῦ πνεύματός της προερχομένους ἀπὸ πολλοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Ἐνας ἄλλος τρόπος δράσεως εἶναι ἡ ἴδρυσις ἐδρῶν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς ξένα Πανεπιστήμια ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν Πολιτείαν, δηλαδή ἡ Ἑλλάς νὰ πληρώνη καθηγητὰς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἐνας ἄλλος τρόπος δράσεως, ἴσως ὁ σπουδαιότερος, εἶναι ἡ ἴδρυσις ἐνὸς κέντρου ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι, ὅπου νὰ ἐκπαιδεύωνται Ἑλληνες ἀλλὰ καὶ ξένοι ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἑλληνικά γράμματα. Οἱ Ἑλληνες ὁμως πρέπει νὰ ἐκμανθάνουν συνάμα μίαν ἢ δύο ξένας γλῶσσας, καὶ ὄχι τὰς πολὺ γνωστάς, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ διδάξουν ἔπειτα τὰ ἑλληνικά γράμματα εἰς τὰς χώρας τῶν ὁποίων τὴν γλῶσσαν θὰ ἔχουν ἐκμάθει. Ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια σημαίνουν ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἂν θέλῃ νὰ διατηρήσῃ τὴν οἰκουμενικότητα τοῦ πνεύματός της, θὰ πρέπει νὰ δαπανήσῃ πολλὰ χρήματα ἀπὸ τὸν προϋπολογισμόν της. Μέχρι τοῦδε ἡ οἰκουμενικότης τοῦ πνεύματός της διετηρεῖτο διὰ τὴν Ἑλλάδα ἄνευ δαπάνης. Ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἡ Ἑλλάς πρέπει νὰ δαπανᾷ, καὶ μάλιστα πολλὰ, διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν

οἰκουµενικότητα τοῦ πνεύματός της, ἡ ὁποία συντελεῖ συνάµα, καὶ µάλιστα περισσότερον παντὸς ἄλλου, διὰ τὴν ἐπιβίωσίν της τὴν ἱστορικὴν.

R É S U M É

Dès la période hellénistique et plus tard, jusqu'à la seconde guerre mondiale, la Grèce s'impose vraiment comme une idée œcuménique qui nourrit et féconde l'esprit et la civilisation de l'Orient et de l'Occident. Dans l'évolution historique du monde méditerranéen au cours des siècles, depuis l'époque d'Alexandre le Grand, la phrase d'Isocrates (Panégyrique 50) «on appelle Grecs plutôt les gens qui participent à notre éducation que ceux qui ont la même origine que nous», qui déclare l'universalité de l'idée hellénique, trouve une adaptation absolue. Pourtant après la seconde guerre mondiale, la Grèce comme idée œcuménique recule à cause de la prépondérance de l'esprit technique et l'éloignement de la création classique: constatation nuisible sans doute tant pour l'Europe que pour la Grèce. Les moyens proposés pour lutter contre ce mal et pour vivifier les études grecques sont les suivants: Nous devons d'abord nous délivrer de deux erreurs, c'est-à-dire que la Grèce doit s'identifier à son existence géographique comme aussi à certaines situations politiques. C'est justement l'idée œcuménique de la Grèce, qui nous inspire des devoirs et non pas des droits. Notre réaction pourrait envisager de diverses solutions: fonder un système de bourses pour les étrangers, qui s'instruiront ainsi dans l'esprit grec; fonder des chaires universitaires pour l'enseignement des lettres grecques à l'étranger; fonder un centre d'Études grecques en Grèce pour des étudiants grecs et étrangers; les grecs devraient d'autre part apprendre à fond des langues étrangères, afin qu'ils puissent enseigner le grec aux pays, où ils seront envoyés. En un mot, la Grèce doit dépenser aujourd'hui une grosse somme de son budget pour pouvoir conserver son caractère œcuménique.